

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran
Vol. 11, No. 2:489-516, Summer 2022
Doi: 10.22059/JISR.2022.319915.1191

**A Sociological Study of Students' Academic Burnout
(Case Study: Students of Tabriz University)***

Mohammad Bagher Alizadeh Aghdam²
Mohammad Abbaszadeh³
Marzieh Saei⁴

Received October 4, 2021

Accepted May 3, 2022

Abstract

Introduction: University study leads to many individual and social problems for students due to its special circumstances, such as distance from family, large number and high load of courses, and intense competition among students. One of the most important factors related to the low motivation and academic performance of university students is the academic burnout of students, which has negative consequences such as low development, depression, and mental health problems. Student burnout can lead to a feeling of fatigue in completing tasks and a pessimistic attitude toward education.

Method: The aim of this study was to investigate the social factors underlying academic burnout among students in Tabriz University. The research method is survey and the statistical population includes all students of Tabriz University which were 20997 individuals. The sample size includes 275 students who were selected using proportional sampling method. SPSS 25 software and one-way statistical

* Research Paper, Extracted from the research project "Studying the social factors related to students' academic burnout", Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz.

1. professor of Sociology, Department of Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
2. professor of Sociology, Department of Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran (Corresponding author), m.alizadeh@tabrizu.ac.ir
3. professor of Sociology, Department of Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran, m.abbaszadeh2014@gmail.com
4. PhD student in Economic Sociology and Development, University of Tabriz, Tabriz, Iran, marz.saei@gmail.com

analysis of variance tests including t-test, Pearson correlation test and multivariate regression test were used to analyze the data.

Finding: The theoretical background of the study and the variables derived from it suggest that the use of mass media has a direct influence on academic burnout and that educational equity and the quality of academic life have an inverse influence on students' academic burnout. Also, the results of comparing the mean difference between students' burnout in terms of gender and employment status show that the rate of women and men and students' burnout are different from each other and statistically significant in terms of different employment status. The results of the regression analysis also show that the variables of educational equity, quality of academic life, and media use can explain a total of 47% of the changes in the dependent variable of academic burnout.

Results and Conclusion: Based on the research findings, it can be said that various factors can be effective in students' academic burnout, and in general, the variables and social factors prevalent in the university environment have a direct impact on the prevalence of burnout among students. If the quality of the university environment and educational relationships among students are improved, students' academic performance is likely to improve.

Keywords: Academic Burnout, Educational Justice, Quality of Academic Life, Academic Inefficiency, Mass Media.

References

- Acheaw, M., Owusu, L., & Agatha, G. (2015), "Use of Social Media and its Impact on Academic Performance of Tertiary Institution Students: A Study of Students of Koforidua Polytechnic, Ghana", **Journal of Education and Practice**, No. 6: 94-101.
- Adlipour, S., Ghasemi, V., & Kianpour, M. (2013), "Facebook Social Network and National Identity of the Youth", **Quarterly Journal of National Studies**, No. 4: 141-164. (*In Persian*)
- Akbari, E., Shokouhi, Sh., & Akbari Golzar, M. (2017), "Addiction to Mobile Social Network and Academic Performance (Case Study: Shiraz University Students)", **Quarterly Journal of Sociological Studies**, No. 2: 585-609. (*In Persian*)
- Ahookhosh, P., & Alibeigi, A. H. (2017), "Factors Affecting Academic Burnout of Agricultural Students and Natural Resources of Razi University", **Quarterly Journal of Agricultural Education Management Research**, No. 40: 44-55. (*In Persian*)
- Aqayousefi, A. R., Fathi Ashtiani, A., Ali Akbari, M., & Imanifar, H. (2015), "The effectiveness of structuralism on marital conflicts, and social welfare", **Quarterly Journal of Clinical Psychology and Personality**, No. 2: 128-115. (*In Persian*)
- Bakhshizadeh, H. (2021), "The relationship between media consumption and fear of crime among the citizens of Tehran", **Quarterly Journal of Social Research Studies in Iran**, No. 1: 277-312. (*In Persian*)

- Benjamin, M. (1994), "The quality of student life: Toward a coherent conceptualization", **Social Indicators Research**, No. 31, 205-264.
- Bernhard, C. (2007), "A survey of burnout among college music majors", **Journal of College Student**, No. 2: 392-401.
- Costanza, R. (2007), "Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being", **Ecological Economics**, No. 2-3: 267-276.
- Dibai Saber; M., Mir Arab, & Razi, R. (2019), "The relationship between perceived educational justice and students' academic performance", **Quarterly Journal of Organizational Culture Management**, No. 1: 125-143.
- Eldridge, C. M. (2012), "Principles leading for Educational Equity: Social Justice in Action", **Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland**, College Park, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Education.
- Gilbert M., Talaue, A., AlSaad, N. A., & Alwaleed AlHugail, S. A. (2018), "The Impact of Social Media on Academic Performance of Selected College Students", **International Journal of Advanced Information Technology (IJAIT)**, No. 4/5: 27-35.
- Golparvar, M. (2010), "Study of the role of academic ethics, justice and educational injustice in students' civic-educational behaviors", **Quarterly Journal of New Thoughts in Educational Sciences**, No. 5: 26-48. (*In Persian*)
- Giourian, H. (2012), "Study of the impact of media on social capital", **Quarterly Journal of Media Studies**, No. 16: 29-36.
- Gupta, C. P., Singh, B., & Marwaha, T. (2013), "Relationship between social media and academic performance in distance education", **Universal Journal of Educational Research**, No. 3: 185-190.
- Hatamian, P., Sepehrinejad, M. (2015), "Predicting the academic burnout based on the difficulty of emotional control and social support among nursing students", **Journal of Education Strategies in Medical Sciences**, No. 1: 59-65. (*In Persian*)
- Hemmati, R., & Sadeghi, A. (2018), "An Analysis of Academic Burnout among Students of the Isfahan University", **Quarterly Journal of Social Issues in Iran**, No. 2: 232-257. (*In Persian*)
- Hosseinpour, E., Asgari, A., & Ayati, M. (2016), "The relationship between Internet and mobile phone addiction with students' academic burnout", **Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences**, No. 4: 59-73. (*In Persian*)
- Haghighi, M. A., & Ahmadi, H. R. (2009), "Study of the effect of educational justice on staff performance", **Quarterly Journal of Educational Culture Management**, No. 20: 79-101. (*In Persian*)
- Jacobs, S., & Dodd, D. (2003). "Student burnout as a function of personality, social support, and workload", **Journal of College Student Development**, No. 3: 291-303.

- Law, D. (2007). "Exhaustion in university students and the effect of coursework involvement", **Journal of American College Health**, No. 4: 239-245.
- Marzooqi, R., Heidari, M., & Heidari, E. (2013), "Study of the relationship between educational justice and academic burnout among the students of the social welfare and rehabilitation sciences", **Quarterly Journal of Developmental Steps in Medical Education Center for Studies and Development of Medical Education**, No. 3: 328-334. *(In Persian)*
- Memar, S., Adlipour, S., & Khaksar, F. (2012), "Virtual social networks and identity crisis in Iran", **Quarterly Journal of Social Studies and Research in Iran**, No: 4: 155-176. *(In Persian)*
- Mahdi, R. (2016), "Quality of students' university life (case study: state universities in Tehran)", **Quarterly Journal of the Iranian Higher Education Association**, No. 3: 1-26. *(In Persian)*
- Mohammadi, M., Keshavarzi, F., & Heidari, E. (2014), "Presenting a causal model of university environment quality, academic and social cohesion and academic burnout", **Quarterly Journal of Psychological Methods and Models**, No. 15: 11-28. *(In Persian)*
- Noh, H., Shin, H., & Lee, S. M. (2013). "Developmental Process of academic burnout among Korean middle school students", **Journal of Learning and Individual Differences**, No. 28: 82-89.
- Raphael, D., Renwick, R., Brown, I., & Rootman, I., (1996), "Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions", **Soc. Indicators Res**, No. 1: 65-88.
- Ritzer, G. (2014), **Sociological Theory**, Translated by: H. Naebi, 1st edition, Tehran: Ney Publication. *(In Persian)*
- Rosen, L. D., Whaling, K., Rab, S., Camer, L. M., & Cheever, N. A. (2013). "Is Facebook creating "disorders"? the link between clinical symptoms of psychiatric disorders and technology use, attitudes and anxiety", **Computers in Human Behavior**, No. 3: 1243e1254.
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M., & Jokela, J. (2008). "Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout", **European Psychologist**, No. 1: 12-23.
- Salmela-Aro, K. Y. h. Savolainen & L. Holopainen (2008). "Depressive Symptoms and School Burnout during Adolescence", **Journal of Youth and Adolescence**, No. 6: 34-45.
- Samson, A., Arekete, D., M., Okewole, B., O., & Oguntunde, G., P., O. (2017). "Impact of Social Networking Media Usage on the Academic Performance of Students of the Redeemer's University", **International Journal of Engineering Research and Development**, No. 10: 56-66.
- Schaufeli W., Martinez I., Marquez-Pinto A. (2002). "Burnout and engagement in university students- a cross national study", **Journal of Cross-Cultural Psychology**, No. 5: 464-481.

- Sheikh Al-Islami, A., Karimianpour, G., Veisi, R. (2014), "Predicting academic burnout based on the quality of university life and employment hope among the students", **Quarterly Journal of Educational Psychology**, No. 39: 25-63. (*In Persian*)
- Sirgy, M. J, Rahtz, D., Cici, M., & Underwood, R. (2000). "A method for assessing residents satisfaction with community- based services: A quality- of-life perspective", **Social Indicators Research**, No. 49: 279-316.
- Tukaev, S. V., Vasheka. T., V., & Dolgova. O. M. (2013). "The Relationships between Emotional Burnout and Motivational, Semantic and Communicative Features of Psychology Students", **Journal of Procedia - Social and Behavioral Sciences**, No. 82: 553–556.
- Vesali, S., & Tavakol, M., M. (2012), "Study of the impact of social capital on quality of life in Tehran", **Quarterly Journal of Urban Studies**, No. 2: 197-220.
- Wang, C. W., Ho, R. T., Chan, C. L., & Tse, S. (2015). "Exploring personality characteristics of Chinese adolescents with internet-related addictive behaviors: trait differences for gaming addiction and social networking addiction", **Addictive Behaviors**, No. 42: 32e35.
- Weckwerth A., & Flynn, D. (2006). "Effect of sex on perceived support and burnout in university students", **Journal of College Student**, No. 2: 237-249.
- Wiskermi, H., Ali., Sadeghi, M., & Khalili Gashnigani, Z. (1397). "Investigating academic burnout and its relationship with cognitive emotion regulation strategies and academic resilience of students of Shahrekord University of medical sciences", **Journal of Educational Strategies in Medical Sciences**, No. 1: 133-138.
- Yang, H., J. (2004). "Factors affecting student burnout and academic achievement in multiple enrollment programs in Taiwans technical- vocational colleges", **Journal of Educational Development**, No. 3: 283-301.
- Yildirim, I. (2008). "Relationships between burnout, sources of social support and sociodemographic variables", **Social Behavior and Personality: An International Journal**, No. 5: 603-616.
- Yousefi, N., Pasha S., H., & Sharifi, N. (2018), "Structural pattern of academic burnout based on the perceived social support, educational justice and students' academic motivation", **Journal of Applied Psychology**, No. 47: 418-438. (*In Persian*)
- Zaier Kaabe, R. (2018), "**Discourses of Justice in Iran**", 1st Edition, Tabriz: Tamay Publication. (*In Persian*)
- Zhang, Y., Gan, Y., Cham, H. (2007). "Perfectionism, academic burnout and engagement among Chinese college students: a structural equation modeling analysis", **Journal of Personality and Individual Differences**, No. 6: 129-1540.
- Zoghbi-Manrique-de-Lara, P., & Ting-Ding, J-M. (2017). "Task and contextual performance as reactions of hotel staff to labor outsourcing: The role of procedural justice", **Journal of Hospitality and Tourism Management**, No. 33: 51-61.

مطالعه جامعه‌شناختی فرسودگی تحصیلی دانشجویان

(مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تبریز)*

^۱ محمدباقر علیزاده‌ا قدم

^۲ محمد عباس‌زاده

^۳ مرضیه ساعی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۷/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۱۳

Doi: 10.22059/JISR.2022.319915.1191

چکیده

دوره دانشجویی به دلیل شرایط خاص از جمله دوری از خانواده، حجم زیاد دروس، رقابت‌های فشرده و... زمینه‌ساز مشکلات فردی و اجتماعی زیادی برای دانشجویان است. یکی از عوامل مهم کاهش انگیزش و افت عملکرد تحصیلی دانشجویان که زمینه‌ساز پیامدهای منفی مانند کاهش رشد و پیشرفت دانشجویان، افسردگی و آسیب به سلامت روانی است، مسئله فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان است. فرسودگی تحصیلی می‌تواند در ایجاد احساس خستگی نسبت به انجام تکالیف درسی و نگرش بدبینانه به تحصیل مؤثر باشد. این پژوهش با هدف بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با فرسودگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه تبریز به انجام رسیده است. روش پژوهش پیمایش است و جامعه آماری آن شامل تمام دانشجویان دانشگاه تبریز است که طبق آمار ارائه شده ۲۰،۹۹۷ نفر است. حجم نمونه برابر با ۲۷۵ و شیوه نمونه‌گیری، طبقه‌ای متناسب با حجم است. پشتوانه نظری تحقیق و متغیرهای مستخرج از آن‌ها بیانگر این است که استفاده از رسانه بر فرسودگی تحصیلی تأثیر مستقیم و متغیرهای عدالت آموزشی و کیفیت زندگی دانشگاهی بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان تأثیر معکوس دارد. نتیجه بررسی تفاوت میانگین میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان برحسب متغیر جنسیت و وضعیت اشتغال پاسخگو نشان‌دهنده آن است که میزان فرسودگی تحصیلی در بین زنان و مردان و دانشجویان با وضعیت اشتغال مختلف، متفاوت و معنادار است. نتایج بررسی تحلیل رگرسیونی نیز نشان می‌دهد در مجموع متغیرهای عدالت آموزشی، کیفیت زندگی دانشگاهی و میزان استفاده از رسانه، ۴۷ درصد از تغییرات مربوط به فرسودگی تحصیلی را تبیین می‌کنند. براساس نتایج می‌توان گفت فرسودگی تحصیلی از جمله متغیرهایی است که عوامل مختلفی در ایجاد آن می‌توانند مؤثر باشند و در مجموع ترکیب متغیرهای مطرح در محیط دانشگاه و عوامل اجتماعی در شیوع فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان دارای تأثیر مستقیم است. زمانی که کیفیت محیط دانشگاه و روابط آموزشی موجود در آن بهبود یابد، زمینه رشد و پیشرفت هرچه بهتر دانشجویان فراهم خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: فرسودگی تحصیلی، عدالت آموزشی، کیفیت زندگی دانشگاهی، ناکارآمدی تحصیلی، رسانه‌های جمعی.

*مقاله پژوهشی، مستخرج از رساله دکتری با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با فرسودگی تحصیلی دانشجویان»، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی دانشگاه تبریز.

۱. استاد گروه علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران m.alizadeh@tabrizu.ac.ir

۲. استاد گروه علوم اجتماعی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران، m.abbaszadeh2014@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)،

marz.saei@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله

در جامعه ما، دانشجویان از دو منظر شایان توجه و اهمیت بیشتری هستند: اول آنکه در گستره عمر خود، پرتوان‌ترین و آماده‌ترین دوران را سپری می‌کنند و دوم آنکه از بین جوانان به لحاظ توانمندی ذهنی و استعدادهای تحصیلی، دانشجویان گروهی برگزیده هستند. از همین‌رو انتظار می‌رود دانشجویان الگوهای موفقیت در جامعه باشند، اما در برخی موارد در موقعیت‌های تحصیل با چالش‌هایی مواجه می‌شوند؛ چالش‌هایی که اگر منفی قلمداد شوند، توانمندی‌های دانشجویان را کاهش می‌دهند و در صورت تکرار، پدیده‌ای به نام فرسودگی تحصیلی^۱ رخ می‌دهد (ویسکرمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۴).

فرسودگی^۲ حالتی از خستگی ذهنی و هیجانی است که از نشانگان مزمن مانند گرانباری نقش، فشار و محدودیت زمانی و نبود منبع‌های لازم برای انجام وظایف و تکلیف‌های محول‌شده نشئت می‌گیرد. سه مؤلفه فرسودگی تحصیلی عبارت‌اند از: خستگی تحصیلی، خستگی هیجانی و بدبینی تحصیلی، و ناکارآمدی درسی. خستگی تحصیلی^۳ موجب می‌شود دانشجویان به لحاظ هیجانی و شناختی از محیط تحصیلی خود فاصله بگیرند و احتمالاً این راهی برای رویارویی با فشارهای درسی است. خستگی هیجانی و بدبینی تحصیلی^۴، یک سازوکار رویارویی است که موجب می‌شود فرد نوعی جدایی از تحصیل و فاصله‌گرفتن عاطفی از تحصیل را تجربه کند. بدبینی تحصیلی مربوط به پاسخ‌های منفی یا بیش از اندازه سرد، نسبت به اوضاع مختلف تحصیلی فرد است که سبب ایجاد نگرش منفی، احساس ناکافی بودن و درنهایت پیدایش شکاف بین دانشجو و دانشگاه می‌شود. ناکارآمدی درسی^۵ به احساس نداشتن ظرفیت و نبود موفقیت و بهره‌وری در تحصیل مربوط می‌شود و با کاهش کارآمدی درسی، بهره‌وری، توانایی و روحیه معادل است و دربرگیرنده ناتوانی دانشجویان در کنارآمدن با نیازهای تحصیلی است. این نشان‌دهنده کاهش احساس دانشجویان در ارتباط با شایستگی و پیشرفت در امور تحصیلی است (آهوخوش و علی‌بیگی، ۱۳۹۶: ۴۵؛ کریستانتو^۶ و همکاران، ۲۰۱۶: ۹۶؛ ناه^۷ و همکاران، ۲۰۱۳: ۸۲؛ هانگ^۸ و همکاران، ۲۰۰۷: ۱۵۳۰).

1. Academic Burnout
2. Burnout
3. Academic Exhaustion
4. Academic Cynicism
5. Academic Inefficacy
6. Kristanto
7. Noh
8. Zhang

فرسودگی تحصیلی ارتباط دانشجویان را با دانشگاه و دانشکده و نیز میزان علاقه و اشتیاق آن‌ها به ادامه تحصیل را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ابزار مهمی برای فهم موضوعاتی مانند عملکرد تحصیلی در دوران تحصیل است. فرسودگی تحصیلی می‌تواند موجب عدم مشارکت و کاهش انرژی لازم برای انجام فعالیت‌ها شود؛ به طوری که دانشجویانی که احساس فرسودگی تحصیلی دارند، انگیزه‌ای برای شرکت در فعالیت‌های کلاسی ندارند و ویژگی‌های رفتاری‌ای مانند غیبت کردن، تأخیر در حضور در کلاس و ترک زودهنگام کلاس را از خود نشان می‌دهند. حس مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در این دانشجویان مشاهده نمی‌شود و میزان ترک تحصیل در میان آن‌ها بیشتر است. دانشجویان فرسوده اغلب دچار بی‌علاقگی هستند و یکنواختی کلاس برای آن‌ها کسالت‌آور و خسته‌کننده است. معمولاً علائمی مانند بی‌اشتیاقی به مطالب درسی، احساس بی‌معنایی در فعالیت‌های درسی، احساس ناتوانی در فراگیری مطالب درسی، احساس بی‌اهمیتی، بیهودگی یا خستگی، تحلیل جسمانی و تخلیه هیجانی، احساس شکست و خودارزیابی منفی، نارضایتی و تعارضات اجتماعی را دارند و سرانجام کاهش عملکرد تحصیلی و افت تحصیلی را تجربه می‌کنند (همتی و صادقی، ۱۳۹۷: ۲۳۵).

عوامل مختلفی در ایجاد فرسودگی تحصیلی دخیل است. برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد عوامل موقعیتی مانند جو محیط آموزشی (سالملا آرو^۱ و همکاران، ۲۰۰۸)، حمایت اجتماعی^۲ و مقوله جنسیت (جاکوبس و داد^۳، ۲۰۰۳؛ وکورس و فلاین^۴، ۲۰۰۶؛ حاتمیان و سپهری‌نژاد، ۱۳۹۷؛ ییلدیریم^۵، ۲۰۰۸؛ توکاو^۶ و همکاران، ۲۰۱۳)، رشته تحصیلی (برنهارد^۷، ۲۰۰۷)، موفقیت تحصیلی (چاوفلی و همکاران^۸، ۲۰۰۲) و کیفیت فعالیت درسی (لو^۹، ۲۰۰۷)، تجربه بی‌عدالتی، احساس ناامنی، نارضایتی از شرایط آموزشی (توکاو^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۳) و امید به اشتغال (شیخ‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۹۳) می‌تواند بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان مؤثر باشد.

1. Salmela Aro
2. Socoal Support
3. Jacobs & DDodd
4. Weckwerth & Flynn
5. Yildirim
6. Tukaey
7. Bernhard
8. Schaufeli et al
9. Law
10. Tukaey

توجه به فرسودگی تحصیلی دانشجویان از سوی مسئولان دانشگاه، اهمیت بسزایی دارد؛ زیرا فرسودگی تحصیلی نه تنها می‌تواند در سرنوشت علمی دانشجویان تأثیر داشته باشد، بلکه افزایش آن می‌تواند به سلامت روحی دانشجویان آسیب برساند و آنان را با ناکامی‌های مختلفی در دوران تحصیل یا پس از آن در زندگی شخصی و حرفه‌ای مواجه کند؛ درحالی‌که با بهبود شرایط تحصیلی، می‌توان از فرسودگی تحصیلی دانشجویان جلوگیری به عمل آورد و زمینه رشد مهارت و بالندگی در عرصه‌های مختلف علمی و عملی آنان را فراهم ساخت؛ بنابراین ضروری است که این موضوع مورد توجه قرار گیرد و روی آن تحقیقات فراوانی انجام شود تا ضمن شناسایی عوامل مؤثر بر آن، راه‌های مقابله با فرسودگی تحصیلی دانشجویان نیز مدنظر قرار گیرد؛ مقوله‌ای که می‌تواند بستر و مسیر تحقق اهداف نظام‌های آموزشی و دانشگاهی را به‌خوبی فراهم آورد. با مرور تحقیقات انجام‌گرفته در حوزه فرسودگی تحصیلی می‌توان گفت بیشتر مطالعات از دیدگاه روان‌شناختی و عوامل فردی به این موضوع توجه داشته‌اند و از پرداختن به عوامل اجتماعی و آموزشی به‌صورت ترکیبی غفلت ورزیده‌اند. دانشگاه تبریز از دانشگاه‌هایی است که هر ساله تعداد بسیاری دانشجو از سراسر کشور با شرایط اجتماعی مختلف را از شهرهای گوناگون به خود جلب می‌کند. توجه به مسائل آموزشی دانشجویان در این دانشگاه و عوامل مرتبط با فرسودگی تحصیلی دانشجویان مسئله‌ای مهم به‌نظر می‌رسد. با توجه به مطالب مذکور در این پژوهش، در پی پاسخگویی به این سؤالات هستیم: ۱. کدام موارد از عوامل اجتماعی مرتبط با فرسودگی تحصیلی دانشجویان هستند؟ ۲. میانگین میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان برحسب متغیرهای جنسیت، وضعیت تأهل و وضعیت اشتغال متفاوت و معنادار است؟

پیشینه تجربی پژوهش

در زمینه فرسودگی تحصیلی و عوامل مرتبط با آن، تحقیقاتی در داخل و خارج کشور به انجام رسیده است. نتایج پژوهش مرزوقی و همکاران (۱۳۹۲) حاکی از این است که بین دانشجویان زن و مرد از نظر فرسودگی تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد. به‌علاوه یافته‌ها نشان داد بهبود عدالت آموزشی موجب کاهش فرسودگی تحصیلی در ابعاد مختلف (خستگی هیجانی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی) می‌شود. شیخ‌الاسلامی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین کیفیت زندگی دانشگاهی و امید به اشتغال با

فرسودگی تحصیلی دانشجویان رابطه منفی و معنادار وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون آشکار کرد که کیفیت زندگی دانشگاهی و امید به اشتغال با ضریب تعیین ۱۹ درصد توان پیش‌بینی فرسودگی تحصیلی را در جهت منفی دارند. نتایج پژوهش حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۵) نشان داد اعتیاد به اینترنت و اعتیاد به تلفن همراه با فرسودگی تحصیلی رابطه مثبت معنی‌دار دارد. یوسفی و همکاران (۱۳۹۷) دریافتند که ضریب مسیر غیرمستقیم بین عدالت آموزشی و فرسودگی تحصیلی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده و فرسودگی تحصیلی منفی است. نتایج تحقیق یانگ^۱ (۲۰۰۴) نشان داد فرایند مثبت‌نام چندگانه در میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان دارای تأثیر معنادار است. همچنین فرسودگی تحصیلی دارای تأثیر منفی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان است. سالمو^۲ و همکاران (۲۰۰۸) به این نتیجه رسیدند که تشویق دانشجویان از سوی استاد و ارتباط عادلانه بین این دو می‌تواند به کاهش فرسودگی دانشجویان منجر شود. نتایج تحقیق کوپتا^۳ و همکاران (۲۰۱۳) حاکی از این بود که دانش‌آموزان از فیس‌بوک به‌عنوان شبکه‌ای برای دستیابی به اهداف آموزشی و دانشگاهی استفاده می‌کنند. اچاو و لارسون^۴ (۲۰۱۵) در پژوهش خود نشان دادند استفاده از سایت‌های رسانه‌های اجتماعی دارای تأثیر منفی بر عملکرد تحصیلی پاسخگویان بوده است. راهدار^۵ و همکاران (۲۰۱۹) دریافتند بین رضایت از کیفیت خدمات آموزشی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین میزان فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر است.

با مروری که بر نتایج تحقیقات مختلف به انجام رسیده در بخش پیشینه تجربی به انجام رسید، می‌توان اذعان کرد که هرکدام از پژوهش‌های به‌انجام‌رسیده از یک دیدگاه خاص به موضوع فرسودگی تحصیلی نگریسته‌اند و می‌توان گفت تحقیقاتی که از یک دیدگاه کلی هم به متغیرهای مطرح در محیط آموزشی و دانشگاه و هم از دیدگاه عوامل و زمینه اجتماعی مؤثر به موضوع پرداخته باشند، بسیار کم هستند. در این پژوهش، با بررسی عوامل اجتماعی مؤثر، دیدگاهی کلی از عوامل مؤثر در این زمینه ارائه می‌کنیم. با توجه به چارچوب نظری و پیشینه تجربی پژوهش می‌توان گفت متغیرهای عدالت آموزشی، کیفیت زندگی دانشگاهی و میزان استفاده از رسانه بر فرسودگی تحصیلی مؤثرند.

-
1. Yang
 2. Salmela
 3. Gupta et al
 4. Acheaw & Larson
 5. Rahda et al

ادبیات پژوهش

رشد و بالندگی هر جامعه‌ای مرهون نظام آموزشی آن جامعه است. بر این اساس، همه‌ساله کشورها مبالغ قابل‌توجهی از درآمد ملی خود را صرف آموزش عالی می‌کنند. اما بعضی از عوامل موجب هدررفتن بخشی از این سرمایه‌گذاری می‌شوند. در بررسی علل این پدیده، از جمله عوامل تأثیرگذار بر عملکرد تحصیلی دانشجویان، فرسودگی تحصیلی^۱ است. فرسودگی تحصیلی در موقعیت‌های آموزشی به‌عنوان احساس خستگی به‌خاطر تفاضها و الزامات تحصیل (خستگی)، داشتن یک حس بدبینانه و بدون علاقه به مطالب درسی (بی‌علاقگی) و نیز احساس پیشرفت شخصی ضعیف در امور درسی و تحصیلی (خودکارآمدی شخصی کاهش‌یافته) تعریف می‌شود (حسین‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۰).

فرسودگی تحصیلی سه مؤلفه اصلی دارد. مؤلفه اول و آشکارترین نشانه فرسودگی، خستگی تحصیلی است که یک بعد ضروری برای تعریف فرسودگی است و بدون آن مفهوم فرسودگی ناقص است. خستگی عاطفی به کاهش انرژی روانی یا تخلیه منابع هیجانی اشاره دارد. افراد با سطح بالای خستگی عاطفی، احساس خلأ روانی می‌کنند و انرژی یا انگیزه اندکی از خودشان به دیگران یا به کارشان نشان می‌دهند؛ دانشجویان و دانش‌آموزانی که دچار خستگی هیجانی هستند، احساس می‌کنند از لحاظ هیجانی تحلیل رفته‌اند و بی‌رمق‌اند و اینکه در پایان یک روز درسی در محل تحصیل خود، احساس خستگی و فرسودگی دارند. مؤلفه دوم بی‌علاقگی تحصیلی است. عوامل متعددی بر بی‌علاقگی مؤثر هستند؛ یکی از این عوامل تکراری بودن مطالب درسی و نبود امکان استفاده عملی از آن‌ها است که سبب می‌شود دانشجو به مطالب درسی بی‌علاقه شود و درس برایش خسته‌کننده شود. در نتیجه تمایلی به تلاش در این موضوعات نشان نمی‌دهد. مؤلفه دوم بی‌علاقگی تحصیلی یا احساس ناکارایی فردی یا عدم موفقیت فردی است. خودکارآمدی تحصیلی به مجموعه باورهای دانشجویان درمورد توانایی‌هایشان در انجام تکالیف درسی و تحصیلی اشاره دارد. دانشجویانی که احساس ناکارآمدی تحصیلی می‌کنند، باور دارند که نمی‌توانند به‌طور مؤثر مسائلی را که هنگام مطالعاتشان پیش می‌آید حل کنند و اعتقاد دارند که مشارکت مؤثری در کلاس نداشته‌اند، به‌زعم خودشان دانشجوی خوبی نبوده‌اند و چیزهای جالبی در طول تحصیل یاد نگرفته‌اند (همتی و صادقی، ۱۳۹۷: ۲۳۶-۲۳۷).

مقوله عدالت آموزشی^۱ از جمله متغیرهای جدیدی است که در رابطه با فرسودگی تحصیلی مطرح است؛ چرا که وجود عدالت آموزشی در میان دانشجویان می‌تواند با فرسودگی تحصیلی آنان ارتباط داشته باشد. سالملا آرو و همکاران^۲ (۲۰۰۸) بر این باورند که تشویق دانشجویان از سوی استاد و ارتباطات عادلانه بین استاد و دانشجو می‌تواند به کاهش فرسودگی دانشجویان منجر شود (سالملا و همکاران، ۲۰۰۸). الدریدج^۳ (۲۰۱۲) معتقد است وجود عدالت آموزشی می‌تواند به ارتقای سطح عملکرد دانشجویانی بینجامد که دارای تفاوت‌های فردی در زمینه‌های مختلفی مانند عملکرد تحصیلی، طبقه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هستند (الدریدج، ۲۰۱۲: ۳۵). به‌طور کلی عدالت آموزشی در محیط دانشگاه، به معنای فراهم‌آوردن برابری فرصت‌های آموزشی برای دانشجویان است که اغلب به برابری در برخورد‌های استاد با دانشجویان به‌ویژه در کلاس‌هایی که تنوع و تفاوت زیادی بین دانشجویان وجود دارد، مربوط می‌شود. این شکل از عدالت، به معنای وجود تعاملات و رفتارها و شیوه عملکرد مبتنی بر انصاف، برخورد بدون جانبداری، راهنمایی متناسب با توانایی دانشجویان، رعایت عدالت در ارزیابی و ارائه امتیازها است که می‌تواند سبب انتقال حس ارزشمندی به دانشجویان و به دنبال آن، ایجاد رفتارهای مدنی و تحصیلی مطلوب در آنان شود (مرزوقی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۱۲). طبق تقسیم‌بندی آدامز^۴ (۱۹۶۳) عدالت را می‌توان به سه نوع توزیعی^۵، رویه‌ای^۶ و تعاملی^۷ تقسیم کرد (زوهبی مانریکه لارا و همکاران^۸، ۲۰۱۷: ۵۲).

عدالت توزیعی آموزشی به قضاوت دانشجویان درباره برابری توزیع پاداش، سطح تعامل یا فرصت‌های ارتقا در یک بافت آموزشی اشاره می‌کند. عدالت رویه‌ای با برداشت افراد از عادلانه‌بودن رویه‌های جاری در تصمیم‌گیری برای جبران خدماتشان سروکار دارد. عدالت مروده‌ای بیان‌کننده این موضوع است که کلیه مرادوات و تعاملات افراد در مسیر رسیدن به نتایج عادلانه باشد؛ یعنی افراد حق ندارند در مسیر رسیدن به اهداف عادلانه مرادواتی غیرعادلانه بین خود و دیگران رقم بزنند (دیباپی صابر و میرعرب رضی، ۱۳۹۸: ۱۳۱-۱۳۲).

1. Educational Justice
2. Selmela Aro
3. Eldridge
4. Adams
5. Distributive Justice
6. Procedural Justice
7. Interactive justice
8. Zoghbi-Manrique-de-Lara

از نظر ماکس وبر، نابرابری اجتماعی در رابطه اجتماعی انعکاس می‌یابد. وبر رابطه اجتماعی را برای بیان شرایطی به کار می‌برد که دو یا چند نفر در رفتاری مشارکت دارند که در چارچوب آن، هریک از آنان دیگری را به طرز معناداری به حساب می‌آورد و در نتیجه رفتار مذکور بر همین اساس جهت‌گیری می‌شود. محتوای این جهت‌گیری متقابل می‌تواند متغیرترین حالات را شامل شود که از آن جمله می‌توان کشمکش، خصومت، دوستی، وفاداری یا مبادله اقتصادی را نام برد. بر این اساس، نابرابری را به زبان وبری باید نوعی از محتوای رابطه اجتماعی تعریف کرد که تماماً عبارت از این احتمال است که افراد به صورتی تفاوت‌گذار و تبعیضی رفتار خواهند کرد. همچنین می‌دانیم که وبر منزلت‌ها را مبنی بر سه عامل قدرت، ثروت و حیثیت می‌داند؛ پس این درک تطبیقی و درون‌فهمی شده به نوبه خود به کارکرد درجات معین قدرت، ثروت و حیثیت در تنظیم رابطه اجتماعی بستگی دارد (ربانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۷۵). از دید پیتر بلاو^۱، انسان‌ها به دلایل گوناگونی که آنان را به برقراری پیوند اجتماعی ترغیب می‌کند، جذب هم می‌شوند. بعد از ایجاد اولین پیوندها، پاداش‌هایی که به همدیگر ارائه می‌کنند به حفظ و تقویت پیوندها کمک می‌کند. وضعیت متضاد هم امکان‌پذیر است و با پاداش‌های ناکافی، پیوند اجتماعی تضعیف یا قطع خواهد شد. پاداش‌هایی که مبادله می‌شوند یا درونی است (مثل عشق و محبت و احترام) یا بیرونی (مثل پول و کار شخصی). طرفین هم نمی‌توانند همیشه به هم پاداش برابر بدهند. مبادله هرگاه دستخوش نابرابری شود، در پیوند بین انسان‌ها اختلاف قدرت شکل خواهد گرفت (ریتزر، ۱۳۹۳: ۵۷۱-۵۷۶). از نظر بلاو، عدالت مفهومی است اجتماعی و اجتماع دارای هنجارهایی است که تخطی از آن را ناعادلانه می‌شمارد و از آنجا که هر سازمانی برای بقای خود دست‌کم به رضایت کارکنانش نیازمند است، هیچ سازمانی نمی‌تواند بدون توجه به علائق کارکنان خود به هستی ادامه دهد. در غیر این صورت، فرودستان احساس خواهند کرد که استثمار می‌شوند و این امر به مخالفت منجر می‌شود (توسلی، ۱۳۸۵: ۴۲۶).

از دیگر عوامل مرتبط با فرسودگی تحصیلی دانشجویان، شرایط محیطی و آموزشی، نارضایتی از شرایط آموزشی و به‌طورکلی کیفیت زندگی دانشگاهی^۲ است که می‌تواند موجب کاهش انگیزش برای یادگیری و تحصیل شود و موفقیت فردی در رشته تحصیلی را

1. Peter Blow
2. Quality of academic life

تحت الشعاع قرار دهد (شیخ‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۸). در واقع، کیفیت زندگی دانشجویان نشانه بارزی از میزان رضایت آن‌ها از زندگی دانشجویی است. مطابق پژوهش‌های انجام‌شده، میزان رضایت دانشجویان از کیفیت زندگی تأثیر بسیاری بر کیفیت یادگیری آن‌ها دارد و در مجموع موجب ارتقای کیفیت نظام دانشگاهی و آموزش عالی می‌شود (بنجامین^۱، ۱۹۹۴: ۲۰۵-۲۶۴؛ سیرجی و همکاران^۲، ۲۰۰۰: ۲۷۹-۳۱۶).

کیفیت زندگی مفهوم گسترده‌ای است که معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف دارد. برخی آن را به‌عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به‌عنوان سنجه‌هایی برای میزان جذابیت و برخی به‌عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و... تفسیر کرده‌اند. رافائل و همکاران^۳ کیفیت زندگی را حدی که شخص از امکانات مهم زندگی‌اش لذت می‌برد، تعریف می‌کنند (رافائل و همکاران، ۲۰۰۶). کوستالزا و همکاران^۴ کیفیت زندگی را میزان تأمین نیازهای انسانی در ارتباط با ادراک‌های افراد و گروه‌ها از بهزیستی ذهنی می‌دانند (کوستالزا و همکاران، ۲۰۰۷). از نظر سازمان جهانی بهداشت، کیفیت زندگی، ادراک فردی از وضعیت زندگی در متن نظام‌های فرهنگی و ارزشی جامعه و درباره اهداف، انتظارات، استانداردها، علایق و نگرانی‌های افراد است. کینگ^۵ معتقد است ابعاد مختلفی بر کیفیت زندگی اثر می‌گذارند و این ابعاد شامل وضعیت اقتصادی-اجتماعی، روحی-روانی و شغلی است. همچنین وی معتقد است بعد خانوادگی، نحوه تعاملات خانوادگی و میزان حمایت‌های خانوادگی، تأثیراتی بر ایفای نقش اعضا دارد و نقش افراد خانواده در برداشت کلی از کیفیت زندگی را شامل می‌شود (وصالی و توکل، ۱۳۹۱: ۲۰۶).

یکی از مبانی نظری برای کیفیت زندگی دانشگاهی، توجه هم‌زمان به رویکرد عاملیت انسانی و رویکرد ساختاری نظام دانشگاهی است. رویکرد عاملیتی برای عاملیت دانشجوی نقش محوری قائل است و بر آن است که کیفیت زندگی بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندی‌های دانشجویان است. از جنبه نظری، عاملیت و ساختار مورد توجه گیدنز^۶ است. هدف گیدنز از مبحث عاملیت و ساختار، پیوند دادن ایده کنش انسانی با تبیین ساختاری در

1. Benjamin
2. Sirgy
3. Raphael
4. Costanza
5. King
6. Anthony Giddens

تحلیل اجتماعی است. در فلسفه‌های اجتماعی، کنش و ساختار واژه‌های متضادی قلمداد می‌شوند که گیدنز سعی کرده آن‌ها را با هم ربط دهد و نظریه متعادل نوینی را ارائه کند. از نظر گیدنز نمی‌توان ادعا کرد ساختار، کنش را تعیین می‌کند یا برعکس. در رویکرد عاملیت انسانی، رویکردهای نیازمحور در حوزه مطالعات کیفیت زندگی بسیار رایج است. از میان این رویکردها نظریه نیازهای انسانی برای مطالعه کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان جامعیت و تناسب بیشتری دارد. نظریه نیازهای انسانی، سطح بالاتری از تأمین نیازهای انسانی است. در کیفیت زندگی دانشگاهی نیازهای انسانی می‌تواند با توجه به رسالت و اهداف آموزش عالی، دانشگاه و دانشجویان شامل نیازهای علمی و آموزشی، تغذیه، اسکان، کالبد و فضای دانشگاه، بهداشت و درمان، ارتباط با دیگران، توجه‌دیدن، رشد فردی و تأمین آینده، امکانات و تسهیلات زندگی موقت دانشجویی و نظایر آن‌ها باشد (مهدی، ۱۳۹۵: ۸).

براساس رویکرد ساختاری، کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان یک مفهوم کامل و جامع است و تمامی بخش‌ها، ابعاد و عوامل مؤثر بر آن مورد توجه قرار می‌گیرند. در این رویکرد، دانشگاه و کیفیت زندگی دانشگاهی به‌عنوان یک کلیت تعریف می‌شود. در این رویکرد، به همه عوامل مرتبط با کیفیت زندگی دانشگاهی نظر اعضای هیئت‌علمی، عوامل آموزشی، عوامل اجتماعی، امکانات و تسهیلات، کالبد و فضای دانشگاه و دانشکده و نظایر این‌ها توجه صورت می‌گیرد. درواقع، سطح کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان حاصل جمع سطح رضایت دانشجویان از اعضای هیئت‌علمی، عوامل آموزشی، عوامل اجتماعی-فرهنگی، امکانات و تسهیلات، کالبد و فضای عمومی، رشد فردی و آینده شغلی، وضعیت اسکان و اقامت و معاشرت و همزیستی دانشجویان با یکدیگر است (همان). به‌طورکلی میزان رضایت دانشجویان از زندگی دانشگاهی، تأثیر زیادی بر کیفیت یادگیری آن‌ها و ارتقای کیفیت نظام دانشگاهی و آموزش عالی دارد.

با ورود به عصر اطلاعات و جامعه شبکه‌ای، در بیشتر حوزه‌ها شاهد تحولات تکنولوژیکی گوناگون هستیم. جامعه شبکه‌ای، جامعه‌ای است که ساختار آن متأثر از فناوری است (معمار و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۳). از جمله پدیده‌های جدید که بر اثر ادغام فناوری‌های مختلف ارتباطی در سال‌های اخیر شکل گرفته، شبکه‌های اجتماعی مجازی^۱ است. شبکه‌های اجتماعی، بستری هستند که افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها در آن‌ها پیرامون یک یا چند ویژگی مشترک گرد هم

می‌آیند و اطلاعات، مطالب و محتواهای خود را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند. سرعت رشد این شبکه‌ها به حدی است که مجموع کاربران معروف‌ترین شبکه‌های اجتماعی اینترنت، به بیشتر از یک میلیارد نفر رسیده است. شبکه‌های اجتماعی در ایران نیز در حال گسترش روزافزون به‌ویژه در بین نوجوانان و جوانان است (رضوانی و عجم، ۱۳۹۵: ۳۴). نتایج پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد بیش از همه جوانان و دانشجویان هستند که از رسانه‌ها به‌طورکلی و شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند و به‌نوعی در درون آن‌ها زندگی می‌کنند؛ به‌طوری‌که تصور جهانی بدون این شبکه‌ها برای آن‌ها غیرممکن شده است (روسن^۱ و همکاران، ۲۰۱۳: ۶؛ وانگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۵: ۴۱). نتایج پژوهش‌های مختلفی بیانگر آن است که شبکه‌های اجتماعی در عین اینکه می‌توانند پتانسیل بسیار بالایی در آموزش داشته باشند، نگرانی‌های زیادی هم در امر آموزش و تحصیل ایجاد کرده‌اند؛ چرا که استفاده بی‌رویه در جهت اهداف مختلف، اعم از تفریح، وقت‌گذرانی یا دلایل دیگر می‌تواند بر عملکرد تحصیلی فرد تأثیر جدی ایجاد کند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۸۷).

وقتی رسانه‌های اجتماعی ظاهر شدند، جهان در واقع به دو بخش آنلاین و آفلاین تقسیم شد. رسانه‌های اجتماعی به ما در جهت برقراری ارتباط با مردم دیگر در سایر نقاط جهان کمک بسیار می‌کنند. رسانه‌های اجتماعی زندگی را بسیار ساده و نزدیک کرده است (گیلبرت و همکاران^۳، ۲۰۱۸: ۲۷). شبکه‌های اجتماعی آنلاین از جمله محبوب‌ترین و عمومی‌ترین سرویس‌های ارائه‌شده در فضای مجازی است. از جمله محبوب‌ترین این شبکه‌های اجتماعی می‌توان به فیس‌بوک^۴، توئیتر^۵، واتس‌آپ^۶ و اسکایپ^۷ اشاره کرد؛ برای مثال شبکه اجتماعی فیس‌بوک^۸ ماهیانه دارای ۱/۷۹ میلیارد کاربر فعال در سراسر جهان است (سامسون^۹ و همکاران، ۲۰۱۷: ۵۶).

در زمینه نقش رسانه‌های جمعی و به‌طورکلی فضای مجازی در رفتار مخاطبان، افراد مختلفی به طرح نظریاتی پرداخته‌اند. گربنر^{۱۰} و همکاران (۱۹۸۰) در دانشگاه پنسیلوانیا اظهار

1. Rosen
2. Wang
3. Gilbert
4. Facebook
5. Twitter
6. WhatsApp
7. Skype
8. Facebook
9. Samson
10. Gerbner

کردند که اثرات کاشتی رسانه‌های جمعی در جامعه جدید به خوبی مشهود است. این نظریه در بررسی ارتباط رسانه‌ها و تأثیرات آن‌ها، عقلانی در نظر گرفته شده است (بخشی‌زاده، ۱۴۰۰: ۲۸۸). بنا بر نظریه کاشت^۱، تلویزیون در گزارشگری خود به ابلاغ پیام‌های به هم پیوسته‌ای گرایش دارد که درس‌های یکسانی را بارها به نمایش درمی‌آورند. از نظر گرینر، رسانه‌ها به ارائه دیدگاه‌های هم‌شکل و کم‌وبیش یکسان از واقعیت اجتماعی تمایل دارند و مخاطبان آن‌ها نیز بر اساس چنین سازوکاری فرهنگ‌پذیر می‌شوند. گرینر تا آنجا پیش می‌رود که می‌گوید رسانه‌ها، به‌ویژه تلویزیون، به دلیل نظم و هماهنگی در ارائه پیام در طول یک زمان مشخص، از قدرت تأثیرگذاری فراوانی برخوردارند؛ به طوری که باید آن‌ها را شکل‌دهنده جامعه دانست (مهرداد، ۱۳۸۰). با مرور مطالب مذکور در بخش مبانی نظری، باید گفت فرسودگی تحصیلی دانشجویان یکی از مباحثی است که از عوامل مختلف اجتماعی، روانی و فرهنگی تأثیر می‌پذیرد. میزان رعایت عدالت آموزشی در دانشگاه از سوی استادان یا مسئولان و کارکنان دانشگاه، کیفیت زندگی دانشگاهی و به‌طور کلی رسانه، از جمله عوامل مرتبط با فرسودگی تحصیلی دانشجویان محسوب می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به ماهیت موضوع، روش مورد استفاده در تحقیق حاضر پیمایشی و از نوع مقطعی است و نوع پژوهش نیز کاربردی و واحد تحلیل نیز فرد (دانشجویان دانشگاه تبریز) است. جامعه آماری پژوهش، کلیه دانشجویان دانشگاه تبریز (طبق آخرین آمار ۲۰،۹۹۷ نفر) هستند. با استفاده از فرمول کوکران، ۲۷۵ نفر با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها پرسشنامه است که شامل سؤالاتی درباره هرکدام از متغیرهای مستقل و همچنین متغیر وابسته است. در بررسی متغیر فرسودگی تحصیلی از پرسشنامه استاندارد برسو و همکاران (۱۹۹۷)، متغیر عدالت آموزشی از پرسشنامه گل‌پرور (۱۳۸۹)، متغیر کیفیت زندگی دانشگاهی و میزان استفاده از رسانه از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شده است.

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. تعیین پایایی گویه‌های متغیرهای تحقیق به کمک ضریب آلفای کرونباخ صورت گرفت که مقدار آن برای متغیر

فرسودگی تحصیلی ۰/۶۲۵، عدالت آموزشی ۰/۸۰۶، کیفیت زندگی دانشگاهی ۰/۹۴۸ (کیفیت خدمات آموزشی و اعضای هیئت‌علمی ۰/۹۲۷، کیفیت امکانات و تسهیلات دانشگاهی ۰/۹۱۳) است.

یافته‌های پژوهش

در بررسی توزیع فراوانی پاسخگویان در متغیرهای زمینه‌ای پژوهش می‌توان گفت ۵۲ درصد از پاسخگویان زن و ۴۸ درصد مرد هستند. همچنین ۸۶ درصد از پاسخگویان مجرد و ۱۴ درصد متأهل‌اند. در نهایت در بررسی توزیع فراوانی پاسخگویان در متغیر وضعیت اشتغال نیز می‌توان گفت ۱۲ درصد از پاسخگویان کارمند بخش خصوصی، ۵ درصد دارای شغل آزاد، ۸۱ درصد محصل و ۲ درصد خانه‌دار هستند. نتایج این بررسی در جدول ۱ درج شده است.

جدول ۱. توصیف آماره‌های مربوط به متغیرهای زمینه‌ای

نام متغیر	طبقات	فراوانی	درصد
جنس	زن	۱۴۲	۵۲
	مرد	۱۳۳	۴۸
وضعیت تأهل	کل	۲۷۵	۱۰۰
	مجرد	۲۳۷	۸۶
	متأهل	۳۸	۱۴
اشتغال پاسخگو	کل	۲۷۵	۱۰۰
	کارمند بخش خصوصی	۳۲	۱۲
	شاغل آزاد	۱۵	۵
	محصل	۲۲۴	۸۱
	خانه‌دار	۴	۲
	کل	۲۷۵	۱۰۰

در جدول ۲ اطلاعات توصیفی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش ذکر شده است. این جدول دربرگیرنده کمینه و بیشینه پاسخ‌ها، میانگین و انحراف استاندارد پاسخ‌های ارائه‌شده است که در ادامه قابل مشاهده است.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش

متغیر	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین درصدی
فرسودگی تحصیلی	۴۲	۷۷	۵۹/۳۰	۹/۷۳	۵۶
عدالت آموزشی	۳۲	۷۳	۴۷/۱۴	۹/۸۵	۵۶
کیفیت زندگی دانشگاهی	۳۴	۱۰۹	۶۹/۰۱	۱۹/۰۸	۶۲
میزان استفاده از رسانه‌های جمعی	۱۹	۴۷	۲۹/۷۰	۸/۵۹	۴۱

اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد میانگین فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان ۵۶ درصد، عدالت آموزشی ۵۶ درصد، رضایت از کیفیت خدمات دانشگاهی ۶۲ درصد و میزان استفاده از رسانه ۴۱ درصد است؛ بنابراین میانگین فرسودگی تحصیلی، عدالت آموزشی و کیفیت زندگی دانشگاهی در بین دانشجویان بالاتر از حد متوسط و میانگین میزان استفاده از رسانه در حد متوسط به پایین است.

در بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل پژوهش با توجه به سطح سنجش متغیرهای پژوهش، از آزمون‌های آماری متناسب استفاده شده است. با توجه به اینکه سطح سنجش متغیرهای عدالت آموزشی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان فاصله‌ای است، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج این بررسی در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. میزان ضریب همبستگی بین متغیرهای عدالت آموزشی و فرسودگی تحصیلی

دانشجویان

نام متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدالت آموزشی و میزان فرسودگی تحصیلی	-۰/۴۴۳**	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج مندرج در جدول ۳ در بررسی میزان همبستگی بین متغیرهای عدالت آموزشی و فرسودگی تحصیلی دانشجویان می‌توان گفت بین دو متغیر رابطه معکوس و نسبتاً قوی با ضریب همبستگی (-۰/۴۴۳) وجود دارد که با توجه به سطح معناداری مشاهده شده (۰/۰۰۰) می‌توان گفت این رابطه در سطح معناداری ۹۹ درصد معنادار است. به عبارت دیگر، با افزایش میزان عدالت آموزشی، از میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان کاسته می‌شود.

در بررسی رابطه بین کیفیت زندگی دانشگاهی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان نیز با توجه به اینکه سطح سنجش هردو متغیر فاصله‌ای است، از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج این بررسی در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. میزان ضریب همبستگی بین متغیرهای کیفیت زندگی دانشگاهی و ابعاد آن و

فرسودگی تحصیلی دانشجویان

نام متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معناداری
کیفیت زندگی دانشگاهی و فرسودگی تحصیلی	۰/۵۲۷**	۰/۰۰۰
کیفیت خدمات آموزشی و اعضای هیئت علمی	۰/۴۱۳**	۰/۰۰۰
کیفیت امکانات و تسهیلات دانشگاهی	۰/۵۶۶**	۰/۰۰۰

در بررسی میزان همبستگی بین متغیر کیفیت زندگی دانشگاهی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان با توجه به نتایج مندرج در جدول ۴ می‌توان گفت بین دو متغیر رابطه معکوس نسبتاً قوی (۰/۵۲۷-) و معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد (۰/۰۰۰) وجود دارد. به عبارت دیگر، هرچه میزان کیفیت خدمات دانشگاهی افزایش می‌یابد، از میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان کاسته می‌شود.

جدول ۵. ضریب همبستگی بین متغیرهای میزان استفاده از رسانه و ابعاد آن و فرسودگی

تحصیلی دانشجویان

نام متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معناداری
میزان استفاده از رسانه و فرسودگی تحصیلی	۰/۳۷۷**	۰/۰۰۰
میزان استفاده از رسانه‌های جمعی (دیداری، شنیداری) و فرسودگی تحصیلی	۰/۲۵۶**	۰/۰۰۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و فرسودگی تحصیلی	۰/۳۷۵**	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج مندرج در جدول ۵، در بررسی میزان همبستگی بین میزان استفاده از رسانه و فرسودگی تحصیلی دانشجویان، نتایج نشانگر وجود رابطه مثبت (۰/۳۷۷) و معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد است. به عبارت دیگر، با افزایش میزان استفاده از رسانه، میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان نیز افزایش پیدا می‌کند. در بررسی میزان همبستگی بین میزان استفاده از

رسانه‌های جمعی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان نیز نتایج نشان می‌دهد بین دو متغیر رابطه مثبت (۰/۳۷۷) و معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد (۰/۰۰۰) و همچنین بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان رابطه مثبت (۰/۵۶۶) و معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد (۰/۰۰۰) وجود دارد.

بررسی تفاوت میانگین متغیر وابسته برحسب متغیرهای زمینه‌ای پژوهش

از جمله متغیرهای زمینه‌ای پژوهش که در این مطالعه بررسی شده، متغیر جنسیت و وضعیت تأهل است. با توجه به اینکه سطح سنجش متغیر جنسیت و وضعیت تأهل اسمی دوحالته و سطح سنجش میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان فاصله‌ای است، مناسب‌ترین آزمون برای بررسی میزان تفاوت میانگین، آزمون t با نمونه‌های مستقل^۱ است. طبق یافته‌های این آزمون می‌توان گفت میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان دو جنس (مرد و زن) متفاوت و معنادار است. با توجه به بررسی میانگین فرسودگی تحصیلی در بین زنان و مردان، نتایج بیانگر آن است که میانگین احساس فرسودگی در بین زنان (۵۸/۰۷۰۴) کمتر از مردان (۶۰/۶۱۶۵) است. در بررسی نتایج مربوط به تفاوت میانگین میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان برحسب متغیر وضعیت تأهل نیز نتایج نشان داد میانگین فرسودگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه تبریز در بین افراد مجرد و متأهل تفاوتی ندارد.

از دیگر متغیرهای زمینه‌ای مورد بررسی در این پژوهش، متغیرهای وضعیت اشتغال پاسخگو است. برای بررسی میزان تفاوت میانگین متغیر فرسودگی تحصیلی دانشجویان برحسب متغیر وضعیت اشتغال پاسخگو با توجه به اینکه سطح سنجش متغیر وضعیت اشتغال اسمی چندحالته است، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه^۲ F استفاده شده است که نشان می‌دهد میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان برحسب وضعیت اشتغال پاسخگو متفاوت (f=۳/۴۹۵) و معنادار در سطح اطمینان ۹۵ درصد (۰/۰۱۶) است.

در ایجاد مدل رگرسیونی باید گفت متغیرهای عدالت آموزشی، کیفیت زندگی دانشگاهی و میزان استفاده از رسانه وارد مدل شده‌اند که با توجه به جدول ۶، در مجموع ۴۷ درصد از تغییرات مربوط به فرسودگی تحصیلی را این سه متغیر تبیین می‌کنند و مابقی واریانس تبیین نشده متأثر از متغیرهای دیگری است که در مدل تحقیق آورده نشده‌اند.

1 . Independent samples T-test

جدول ۶. نتایج ضرایب رگرسیونی چندگانه و تبیین‌کننده‌های فرسودگی تحصیلی

همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	دورین واتسون
۰/۶۹۳	۰/۴۸۰	۰/۴۷۴	۲/۰۶

همچنین با بررسی ضرایب b حاصل از انجام این آزمون می‌توان گفت مقدار ضریب b متغیر کیفیت زندگی دانشجویان (۰/۱۱۲-) است. به عبارت دیگر، به ازای ۱ واحد تغییر در متغیر کیفیت زندگی دانشجویان، ۰/۱۱ کاهش در میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان به وجود می‌آید که این افزایش معنی‌دار (۰/۰۰۰) است. متغیر میزان استفاده از رسانه نیز با مقدار ضریب b (۰/۵۴۸) نشان می‌دهد به ازای ۱ واحد تغییر در متغیر میزان استفاده از رسانه، میزان فرسودگی تحصیلی در پاسخگویان به میزان ۰/۵۴ افزایش پیدا می‌کند که این افزایش معنی‌دار (۰/۰۰۱) است. همچنین متغیر عدالت آموزشی با مقدار ضریب b (۰/۴۰۶-) بیانگر آن است که به ازای ۱ واحد تغییر در متغیر عدالت آموزشی، میزان فرسودگی تحصیلی در پاسخگویان به میزان ۰/۴۰ کاهش پیدا می‌کند که این کاهش معنی‌دار (۰/۰۰۰) است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه تبریز به انجام رسیده است. نتایج بررسی میزان همبستگی بین متغیر عدالت آموزشی و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان بیانگر آن است که بین دو متغیر همبستگی معکوس (۰/۳۴۴-) و معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد (۰/۰۰۰) وجود دارد. به عبارت دیگر، هرچه میزان عدالت آموزشی افزایش پیدا می‌کند، میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان کاهش پیدا می‌کند.

با مروری بر نظریات مرتبط با عدالت می‌توان گفت عدالت در سه بعد عدالت توزیعی، رویه‌ای و مرادده‌ای قابل‌بررسی است و در این پژوهش هم سؤالات به نحوی طراحی شده بود تا هر سه بعد عدالت را دربرگیرد. عدالت توزیعی به قضاوت دانشجویان درباره‌ی برابری توزیع پاداش‌ها، سطح تعامل یا فرصت‌های ارتقا در یک بافت آموزشی اشاره دارد. عدالت رویه‌ای به بررسی عادلانه‌بودن روند اتخاذ تصمیم‌های مربوط به دانشجویان اشاره دارد و عدالت مرادده‌ای هم ناظر بر نحوه‌ی برخورد و تعامل استادان و کادر آموزشی با دانشجویان مربوط است. از دید ویر، نابرابری اجتماعی در روابط اجتماعی انعکاس می‌یابد و مقصود از آن عبارت از این احتمال است که افراد به‌صورتی متفاوت‌گذار و تبعیضی رفتار کنند. پیتز بلاو نیز عدالت و برقراری آن را

شرط بسیار مهمی در بقای یک سازمان و عاملی بسیار تأثیرگذار در رفتار افراد موجود در آن سازمان می‌داند. از آنجا که هر سازمانی برای بقای خود نیازمند رضایتمندی افراد و نیروهای خود است، برقراری عدالت در درون یک سازمان در ابعاد مختلف آن ضروری به نظر می‌رسد. اگر کلاس را سازمانی بدانیم که حیات و پایداری آن وابسته به وجود پیوندی قوی میان اجزا و عناصر تشکیل‌دهنده آن است، رعایت نکردن عدالت در آن می‌تواند موجب جدایی و دوری این اجزا از یکدیگر شود و در نهایت رشته‌های پیوند میان این اجزا را از بین ببرد. کارکنان سازمان (دانشجویان) به برابری ادراک‌شده از تصمیمات تخصیص منابع -مثل سطح پرداختی به شخص (عدالت توزیعی)، رویه‌هایی که تصمیمات توزیع براساس آن انجام شده‌اند (عدالت رویه‌ای)، برابری در رفتار با افراد در طول اجرای رویه‌ها (عدالت مراوده‌ای) - حساس‌اند و به آن واکنش نشان می‌دهند. دانشگاه‌ها و به‌ویژه استادان برای اینکه بتوانند رفتارهای عادلانه و نیز احساس عدالت را در دانشجویان ایجاد و تقویت کنند، باید بتوانند توجه و رضایت آنان را در کلاس جلب و آن‌ها را با اهداف کلاس همسو کنند و از این طریق عملکرد تحصیلی آنان را بهبود بخشند. این نتیجه همسو با نتایج تحقیقات مرزوقی و همکاران (۱۳۹۲)، یوسفی و همکاران (۱۳۹۷) و سالمو و همکاران (۲۰۰۸) است؛ محققان در تحقیقات خود به نقش مهم عدالت آموزشی در میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان اشاره کرده‌اند.

بررسی نتایج مربوط به میزان همبستگی بین متغیر میزان کیفیت زندگی دانشجویان و فرسودگی تحصیلی دانشجویان نیز بیانگر وجود همبستگی معکوس در بعد کیفیت خدمات آموزشی و اعضای هیئت‌علمی (۰/۵۲۷-) و کیفیت امکانات و تسهیلات دانشگاهی (۰/۵۶۶-) است. به بیانی دیگر، هرچه میزان رضایت از کیفیت خدمات آموزشی و امکانات و تسهیلات دانشگاهی افزایش می‌یابد، از میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان کاسته می‌شود. کیفیت زندگی مقوله‌ای چندبعدی و چندوجهی است که تبیین آن به‌عنوان مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته نیازمند بررسی کلیه عوامل و متغیرهای فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی، جسمانی، روانی و فلسفی در ارتباط متقابل با یکدیگر است. در زمینه کیفیت زندگی دانشجویان و ابعاد آن، گیدنز با رویکرد ساختاری به بررسی کیفیت زندگی دانشجویان و ابعاد آن می‌پردازد. در این رویکرد، همه عوامل مرتبط با کیفیت زندگی دانشجویان اعم از عوامل آموزشی، اجتماعی و امکانات و تسهیلات دانشگاهی به‌عنوان ابعاد کیفیت زندگی در دانشگاه مورد توجه قرار گرفته است. این نتیجه همسو با نتایج تحقیقات شیخ‌الاسلامی و همکاران (۱۳۹۴) و راهدار و همکاران (۲۰۱۹)

است که در این پژوهش‌ها نیز محققان به وجود رابطه معکوس بین کیفیت زندگی دانشجویان و میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان اشاره کرده‌اند.

در نهایت در بررسی میزان همبستگی بین میزان استفاده از رسانه و فرسودگی تحصیلی دانشجویان نتایج بیانگر وجود رابطه مثبت (۰/۳۷۷) و معنادار در سطح اطمینان ۹۹ درصد است. بدین ترتیب با افزایش میزان استفاده از رسانه، میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان نیز افزایش پیدا می‌کند. براساس نظریه کاشت و گرنر، رسانه‌ها به‌ویژه تلویزیون، به‌دلیل نظم و هماهنگی در ارائه پیام در طول یک زمان مشخص، از قدرت تأثیرگذاری فراوانی برخوردارند؛ به‌طوری‌که باید آن‌ها را شکل‌دهنده جامعه دانست. این نتیجه همسو با نتایج پژوهش‌های حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۵)، کوپنا و همکاران (۲۰۱۳) و اچاو و لارسون (۲۰۱۵) است که در تحقیقات مذکور به نقش استفاده از رسانه در فرسودگی تحصیلی دانشجویان اشاره داشته‌اند.

در پایان با توجه به نتایج این پژوهش می‌توان گفت با ایجاد فرصت‌های عادلانه آموزشی برای دانشجویان از سوی دانشگاه‌ها به‌ویژه استادان، ایجاد فرصت اظهارنظر درمورد تصمیمات مربوط به دانشجویان و همکاری نزدیک دانشگاه با تشکل‌های دانشجویی، تعیین مرجع رسمی رسیدگی به شکایات دانشجویان با توجه به اصل بی‌طرفی به‌نوعی می‌توان در راستای گسترش عدالت آموزشی و بالطبع کاهش احساس فرسودگی تحصیلی در دانشجویان قدم مثبتی برداشت. همچنین با اختصاص بودجه لازم و کافی برای ارتقای امکانات و تسهیلات دانشگاهی، اتخاذ تصمیم‌هایی در راستای حمایت هرچه بیشتر و بهتر از دانشجو از سوی دانشگاه، نظارت مستمر بر سطح علمی استادان شاغل در دانشگاه، نظارت دقیق و مستمر بر عملکرد کارمندان شاغل در بخش‌های اداری مرتبط با دانشجویان در دانشگاه می‌توان به ارتقای کیفیت زندگی دانشجویان در ابعاد مختلف آن کمک کرد و با توجه به نقش مثبت کیفیت زندگی دانشجویان در کاهش فرسودگی تحصیلی به تشویق دانشجویان به‌منظور اجرای هرچه بهتر عملکرد تحصیلی اهتمام ورزید. در نهایت با توجه به اینکه قشر جوان و دانشجویان یکی از مخاطبان اصلی رسانه‌های جمعی محسوب می‌شوند و با توجه به نتایج این پژوهش و تحقیقات انجام‌شده، استفاده نادرست و بیش‌از اندازه از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی دارای نقشی مثبت در افت عملکرد تحصیلی و ایجاد فرسودگی تحصیلی در بین دانشجویان است، پیشنهاد می‌شود در محتوای واحدهای درسی مانند مهارت‌های زندگی و... استادان دانشگاه به آسیب‌های اجتماعی و فردی رسانه‌ها اشاره‌ای داشته باشند. همچنین برگزاری کارگاه‌های آموزشی، نمایشگاه و دادن

کتابچه و بروشور در حوزه آسیب‌های موجود در این حوزه به دانشجویان از دیگر اقدامات مثبت در این زمینه محسوب می‌شوند.

منابع

- آقاییوسفی، علیرضا، فتحی آشتیانی، علی، علی‌اکبری، مهناز، و حمیدرضا ایمانی‌فر (۱۳۹۴)، «اثر بخشی ساختارگرایی بر تعارضات زناشویی، سبک‌های اسناد و بهزیستی اجتماعی»، *روان‌شناسی بالینی و شخصیت*، شماره ۲: ۱۱۵-۱۲۸.
- آهو خوش، پروانه و امیرحسین علی‌بیگی (۱۳۹۶)، «عامل‌های تأثیرگذار بر فرسودگی تحصیلی دانشجویان کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه رازی»، *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، شماره ۴۰: ۴۴-۵۵.
- اکبری، الهام، شکوهی، شاهین، و مهدی اکبری گلزار (۱۳۹۶)، «اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی موبایلی و عملکرد تحصیلی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز)»، *مطالعات جامعه‌شناختی*، شماره ۲: ۵۸۵-۶۰۹.
- بخشی‌زاده، حسن (۱۴۰۰)، «ارتباط مصرف رسانه‌ای و ترس از ارتکاب به جرم در میان شهروندان شهر تهران»، *مطالعات تحقیقات اجتماعی در ایران*، شماره ۱: ۲۷۷-۳۱۲.
- حاتمیان، پیمان و مریم سپهری‌نژاد (۱۳۹۷)، «پیش‌بینی فرسودگی تحصیلی براساس دشواری تنظیم هیجان و حمایت اجتماعی در دانشجویان پرستاری»، *نشریه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، شماره ۱: ۵۹-۶۵.
- حسین‌پور، الهام، عسگری، علی، و محسن آیتی (۱۳۹۵)، «رابطه اعتیاد به اینترنت و تلفن همراه با فرسودگی تحصیلی دانشجویان»، *فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، شماره ۴: ۵۹-۷۳.
- حقیقی، محمدعلی، احمدی، و حمید رامین‌مهر (۱۳۸۸)، «بررسی تأثیر عدالت آموزشی بر عملکرد کارکنان»، *مدیریت فرهنگ آموزشی*، شماره ۲۰: ۷۹-۱۰۱.
- دیبایی صابر، محسن، و رضا میرعرب‌رضی (۱۳۹۸)، «رابطه عدالت آموزشی ادراک‌شده با عملکرد تحصیلی دانشجویان»، *مدیریت فرهنگ سازمانی*، شماره ۱: ۱۲۵-۱۴۳.
- ریتزر، جورج (۱۳۹۳)، *نظریه جامعه‌شناسی*، ترجمه هوشنگ نایی، چاپ اول، تهران: نشر نی.
- زائر کعبه، رحیم (۱۳۹۷)، *گفتمان‌های عدالت در ایران*، چاپ اول، تبریز: انتشارات تام‌آی.

- شیخ‌الاسلامی، علی، کریمیان‌پور، غفار، و روناک ویسی (۱۳۹۳)، «پیش‌بینی فرسودگی تحصیلی براساس کیفیت زندگی دانشگاهی و امید به اشتغال در دانشجویان»، *روان‌شناسی تربیتی*، شماره ۳۹: ۲۵-۶۳.
- عدلی‌پور، صمد، قاسمی، وحید، و مسعود کیانپور (۱۳۹۲)، «شبکه اجتماعی فیس‌بوک و هویت ملی جوانان»، *مطالعات ملی*، شماره ۴: ۱۴۱-۱۶۴.
- گل‌پرور، محسن (۱۳۸۹)، «بررسی نقش اخلاق تحصیلی، عدالت و بی‌عدالتی آموزشی در رفتارهای مدنی-تحصیلی دانشجویان»، *فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی*، شماره ۵: ۲۶-۴۸.
- گیوریان، حسن (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر رسانه بر سرمایه اجتماعی»، *مطالعات رسانه‌ای*، شماره ۱۶: ۲۹-۳۶.
- محمدی، مهدی، کشاورزی، فهیمه، و الهام حیدری (۱۳۹۳)، «ارائه الگوی علی کیفیت محیط دانشگاه، انسجام تحصیلی و اجتماعی و فرسودگی تحصیلی»، *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، شماره ۱۵: ۱۱-۲۸.
- مرزوقی، رحمت‌اله، حیدری، معصومه، و الهام حیدری (۱۳۹۲)، «بررسی رابطه عدالت آموزشی با فرسودگی تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی»، *گام‌های توسعه در آموزش پزشکی مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی*، شماره ۳: ۳۲۸-۳۳۴.
- معمار، ثریا، عدلی‌پور، صمد، و فائزه خاکسار (۱۳۹۱)، «شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی در ایران)»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، شماره ۴: ۱۵۵-۱۷۶.
- مهدی، رضا (۱۳۹۵)، «کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه‌های دولتی شهر تهران)»، *فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران*، شماره ۳: ۱-۲۶.
- وصالی، سعید، و محمدمهدی توکل (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در شهر تهران»، *مطالعات شهری*، شماره ۲: ۱۹۷-۲۲۰.
- همتی، رضا و اسما صادقی (۱۳۹۷)، «تحلیلی بر فرسودگی تحصیلی در میان دانشجویان دانشگاه اصفهان»، *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، شماره ۲: ۲۳۲-۲۵۷.
- یوسفی، نوریه، پاشا شریفی، حسن، و نسترن شریفی (۱۳۹۷)، «الگوی ساختاری فرسودگی تحصیلی براساس متغیرهای حمایت اجتماعی ادراک‌شده، عدالت آموزشی و انگیزش تحصیلی دانشجویان»، *روان‌شناسی کاربردی*، شماره ۳: ۴۱۸-۴۳۸.

- Acheaw, M., Owusu, L., & Agatha, G. (2015), "Use of Social Media and its Impact on Academic Performance of Tertiary Institution Students: A Study of Students of Koforidua Polytechnic, Ghana", **Journal of Education and Practice**, No. 6: 94-101.
- Benjamin, M. (1994), "The quality of student life: Toward a coherent conceptualization", **Social Indicators Research**, No. 31, 205-264.
- Bernhard, C. (2007), "A survey of burnout among college music majors", **Journal of College Student**, No. 2: 392-401.
- Costanza, R. (2007), "Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being", **Ecological Economics**, No. 2-3: 267-276.
- Dibai Saber; M., Mir Arab, & Razi, R. (2019), "The relationship between perceived educational justice and students' academic performance", **Quarterly Journal of Organizational Culture Management**, No. 1: 125-143.
- Eldridge, C. M. (2012), "Principles leading for Educational Equity: Social Justice in Action", **Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland**, College Park, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Education.
- Gilbert M., Talaue, A., AlSaad, N. A., & Alwaleed AlHugail, S. A. (2018), "The Impact of Social Media on Academic Performance of Selected College Students", **International Journal of Advanced Information Technology (IJAIT)**, No. 4/5: 27-35.
- Giourian, H. (2012), "Study of the impact of media on social capital", **Quarterly Journal of Media Studies**, No. 16: 29-36.
- Gupta, C. P., Singh, B., & Marwaha, T. (2013), "Relationship between social media and academic performance in distance education", **Universal Journal of Educational Research**, No. 3: 185-190.
- Jacobs, S., & Dodd, D. (2003). "Student burnout as a function of personality, social support, and workload", **Journal of College Student Development**, No. 3: 291-303.
- Law, D. (2007). "Exhaustion in university students and the effect of coursework involvement", **Journal of American College Health**, No. 4: 239-245.
- Noh, H., Shin, H., & Lee, S. M. (2013). "Developmental Process of academic burnout among Korean middle school students", **Journal of Learning and Individual Differences**, No. 28: 82-89.
- Raphael, D., Renwick, R., Brown, I., & Rootman, I., (1996), "Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions", **Soc. Indicators Res**, No. 1: 65-88.
- Rosen, L. D., Whaling, K., Rab, S., Camer, L. M., & Cheever, N. A. (2013). "Is Facebook creating "disorders"? the link between clinical symptoms of psychiatric disorders and technology use, attitudes and anxiety", **Computers in Human Behavior**, No. 3: 1243e1254.
- Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikäinen, M., & Jokela, J. (2008). "Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout", **European Psychologist**, No. 1: 12-23.
- Salmela-Aro, K. Y. h. Savolainen & L. Holopainen (2008). "Depressive Symptoms and School Burnout during Adolescence", **Journal of Youth and Adolescence**, No. 6: 34-45.
- Samson, A., Arekete, D., M., Okewole, B., O., & Oguntunde, G., P., O. (2017). "Impact of Social Networking Media Usage on the Academic Performance of Students of the Redeemer's University", **International Journal of Engineering Research and Development**, No. 10: 56-66.